

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A DERSİ UZUN TEZİ

“İLİŞKİLERLE ŞEKİLLENEN İNSAN”

Öğrencinin Adı: Alp Kerem

Öğrencinin Soyadı: SARGIN

Danışman Öğretmen: Aslı KOÇ

Diploma Numarası: 001129-0098

Sözcük Sayısı: 3274

Araştırma Sorusu: Necati Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı yapıtındaki öykülerde bireyin çevresiyle olan ilişkilerinin yaşam algısına etkisi nasıl ele alınmıştır?

ÖZ (Abstract)

Uluslararası Bakalorya bitirme tezi olarak A dersi kapsamında hazırlanan bu çalışmada amaç, Necati Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı yapıtında yer alan öykülerde bireyin çevresiyle olan ilişkilerinin yaşam algısına olan etkisini incelemektir. Öykülerin hepsinde ilişkileri oluşturan çevre koşullarının ortaklık göstermesi ve yapıtın Anadolu uzamını farklı bir bakışla ele alması, yapıt tercihinde ve araştırma sorusunun belirlenmesinde etkili olmuştur.

Tezin giriş bölümünde araştırma sorusu genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise insan ilişkilerinin temelini oluşturan toplumsal koşullar detaylı olarak incelenmiştir. Öykülerde ele alınan koşulların benzerliği çalışmanın bu aşamasında önemli olmuş, konunun ele alınışında bütünlük sağlanmasına yardımcı olmuştur. Bu toplumsal koşullar doğrultusunda ortaya çıkan insan ilişkileri üzerinde durulmuş, toplumsal düzendeki bozukluklarının insan ilişkilerine olan yansımalarına, yapıttan alıntılarla desteklenerek çalışmada yer verilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise bu ilişkilerin birey üzerindeki etkisi aile ve toplum ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Tezin sonuç bölümünde ise araştırma sorusunun yanıtına yer verilmiştir. Toplumsal düzenin bozukluğunun insan ilişkilerini de olumsuz etkileyeceği, sağlam temeller üzerine kurulmayan bu ilişkilerin de bireyi yalnızlığa ve bunun sonucu olarak arayışa iteceği sonucuna ulaşılmıştır.

Sözcük Sayısı: 166

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ.....	4
II. TOPLUMSAL KOŞULLARIN YARATTIĞI İNSAN İLİŞKİLERİ.....	5
III. İNSAN İLİŞKİLERİNİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	7
III.I. AİLENİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	7
III. II. TOPLUMUN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	11
IV. SONUÇ	14
V. KAYNAKÇA	16

I. GİRİŞ

Bireyin çevresiyle olan ilişkisi onun yaşama bakış açısının ve kişiliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu ilişkilerin oluşmasında içinde bulunulan çevrenin sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları etkili olmaktadır. Çünkü birey, içinde bulunduğu çevrenin bir aynasıdır ve diğer insanlarla kurduğu ilişkilere, ait olduğu çevrenin özellikleri doğrudan etki etmektedir.

Necati Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı yapıtında bireyin çevreyle olan ilişkisi yazar tarafından her öyküde farklı şekillerde kurgulanmıştır. Ancak öykülerin ortak yönünü oluşturan özellik, her öyküde benzer çevre koşullarının işlenmesidir.

Yazar, öykülerinde uzam olarak "Anadolu"yu tercih etmiştir. Türk yazınında Ulusal Edebiyat döneminden sonra yazarlar tarafından sıkça tercih edilen bir uzam olarak "Anadolu", bu yapıtta da yazıldığı dönemin yoksul ve cahil yapısıyla öykülerde yer almıştır. Bu yapının etkisiyle oluşturulan insan ilişkileri de olumsuzluklarıyla figürleri etkileyen bir özellik olarak birçok yapıtta işlenmiştir. Ancak, bu yapıtı diğerlerinden farklı yapan özellik ise öykülerde genel olarak kadın-erkek ilişkilerinin ele alınmasıdır. Bu ilişkilerin evliliğin yanı sıra yasak ilişkiler olarak yapıtta işlenmesi, Anadolu insanına farklı bir yaklaşımı yansıttığı için önem taşımaktadır.

İçinde yaşanan koşulların olumsuzluğunun bireyi doğrudan etkilediği, yapıtta yer alan tüm öykülerde görülmektedir. Yazarın yapıtta işlediği şekliyle çevrenin kadın ve erkeğe yüklediği roller, onların kendilerini gerçekleştirememesine ve bu dar bakış açısından sıyrıлып farklılaşmasına engel olmaktadır. Bunu başarabilen figürler ise yapıttaki öykülerde odak figür olarak yer almaktadır.

Bu çalışmada Necati Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı yapıtında insan ilişkilerinin bireyin yaşam algısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Necati Cumalı, bireyin aile ve toplum ilişkilerinin temelinde yatan koşulları ve bu koşulların yarattığı ilişkileri her öyküde benzer

biçimde kurgulamıştır. Dolayısıyla da çevresel koşulların bireylerin yaşam algılarına olan etkisi de belli noktalarda ortaklık göstermiştir. Bu nedenle çalışmada toplumsal koşulların yarattığı insan ilişkileri ve bu ilişkilerin yarattığı insan modeli olarak iki kesit belirlenmiş, ilişkilerin birey üzerindeki etkisi nedensellik bağlamında incelenmiştir.

II. TOPLUMSAL KOŞULLARIN YARATTIĞI İNSAN İLİŞKİLERİ

Necati Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı yapıtındaki öykülerin bütününde uzam olarak Anadolu kullanılmıştır. Yazarın bu tercihi, yapıtın kurgusunda önemli rol oynamaktadır. Çünkü Anadolu'nun yapıtta yer alan zamandaki sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri bu uzamda yaşayan insanları, dolayısıyla da insan ilişkilerini etkileyen bir öge olarak öykülerde yer almaktadır.

Yapıttaki öykülerde dikkati çeken toplumsal koşullardan ilki Anadolu'nun çevresiyle iletişime kapalı bir yapıya sahip olmasıdır. Bu durum, birçok sorunu da beraberinde getirdiği için insan ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Bunlardan ilki bu uzama ait olmayan insanlara karşı geliştirilen olumsuz bakış açısıdır. Sadece kendisine benzeyen, kendi gibi yaşayan insanlarla birlikte olan birey; bu uzamdakilerden farklı olan kişilere karşı uzak ancak merak eden bir tutum içerisine girmiştir. *Çizme Delil Sayılmaz* adlı öyküde kadınların köye yıllar sonra gelen Sefer Kızgın'ın çevresindekilerden farklı olan görünüşüne karşı duydukları ilgi bunun bir kanıtıdır.

“Kadınlar vurgundular onun o sağa sola buyuran hallerine, tespih çekişine! Sağ kaşına yıkık kasketini, körüklü çizmelerini görebilmek için kapı aralarından, pencerelerden gelip geçişini gözlüyorlar, Sefer'le karşılaştıkları yerde hoppalaşıyor, fıkırdamaya başlıyorlardı.” (Cumalı, 65)

Yazar, dar uzam yapısının bir sonucu olarak insanların tekdüze yaşamdan sıkılmasını, farklı arayışlar içine girmesini de bir sorunsal olarak öykülerinde sıkça işlemiştir. Bu durum yapıtta

iki şekilde görülmektedir. İlk olarak bu uzama ait olmayan, sonradan bazı nedenlerle gelen insanların alışık olmadıkları tekdüze yaşamdan sıkılması biçiminde öykülerde yer almaktadır. *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı öyküde yazar, “*Ah o taşra geceleri! O küçük kıyı kentinde akşam oldu mu işleyen saatler dururdu sanki. Akşam karanlığından gözü uyku tutuncaya kadar geçmek bilmez bir süre uzanırdı önüne.*” (Cumalı, 7) tümceleriyle bu tekdüze yaşamı betimlemiştir. Öykünün odak figürü bulunduğu yere alışamamış, İstanbul’a özlem duymaktadır: “*Ay dolanırdı odasında: “Hani bir Türkan vardı?” derdi. Gene aylı bir gece, bir açık hava bahçesinde dansa kaldırmıştı Türkan’ı. Daha masasına doğru ilerlerken ne çabuk kalkmıştı Türkan yerinden.*” (Cumalı, 8) Odak figürün geçmişe, İstanbul’a duyduğu özlem onun çevresiyle olan ilişkilerini de etkilemiş, tekdüze yaşamaya alışan Anadolu insanıyla ilişki kurmasını engellemiştir.

Tekdüze yaşamın insana ve insan ilişkilerine etkisi ikinci olarak ise bu uzama ait insanlar üzerinden işlenmiştir. *Vasfiye* adlı öykünün odak figürü içinde bulunduğu rutine bağlı, sıkıcı yaşamdan dolayı mutsuz olmakta, kendisini bu durumdan kurtaracak birisini aramaktadır: “*-Dinle, İstanbul’a götüreceğim, makam öğreteceğim bana. Yıllardır bugünü, bu fırsatı gözledim ben. Elbet senin gibi değilim onunla.*” (Cumalı, 56) Bu arayış onun çevresiyle çıkara dayalı, sahte ilişkiler kurmasına neden olmaktadır. Evleneceği kişiyi dahi bu çıkar doğrultusunda seçmesi, ilişkilere bakış açısının yanı sıra toplumsal koşullar bağlamında evlilik kurumunun yozlaşmasının da bir kanıtı olarak yapıtta yer almaktadır.

Yapıttaki öykülerde karşılaşılan toplumsal koşullardan biri de cahilliktir. Yapıtın sorunsallarından biri olarak hemen her öyküde yer alan bu kavram, insan ilişkilerini de doğrudan etkileyen bir öğedir. *Mısırlar Kımlıyor* öyküsünde halkın dine bakış açısı üzerinden verilen cahillik, “*Yıl kurak mı, yağmur az mı yağdı? ‘Elbet az yağar.’ diyordu Hoca: ‘Sizin gibi günahkarlara yağdığı kadarı bile çok! Tanrı’nın bu kadarla cezalandıracağına şükredin sizi.’*” (Cumalı, 59) tümcelerinde görülmektedir. Halk cahil

olduğu için Hoca'nın söylediği her şeye sorgulamadan inanmakta, Hoca ise halkın bu durumunu kendi lehine, çıkarları için kullanmaktadır: *“Köylüler ne kadar camiye gitseler az; evine ne kadar üzüm, incir, bostan, sebze taşırsalar gene az, her hafta mevlüt okutsalar gene az geliyordu Hoca'ya.”* (Cumalı, 59)

Anadolu'nun dar uzam yapısının bireylere yüklediği sorumluluklar yapıttaki öykülerde sıklıkla yer almaktadır. Uzam yapısının bu çevredeki iş koşullarının şekillenmesinde oldukça etkili rol oynadığı görülmektedir. Anadolu insanı, yaşamını sürdürebilmek ve geçimini sağlayabilmek için çoğunlukla tarıma yönelmek zorunda kalmıştır. Tarım, yılın belli dönemlerinde yoğun çalışma gerektiren bir uğraş olduğu için genellikle yazın ve ilkbaharda havaların ısınmasıyla beraber tarlada çalışmaya başlayan Anadolu insanı, kış vakti havaların da soğuk olduğu dönemde boş kalmaktadır. Dar uzam yapısına sıkıştığı için boş zamanlarını değerlendirecek herhangi bir olanağa da sahip değildir. Bu durum yapıtta figürlerin farklı arayışlara yönelmesinin ve bu doğrultuda ilişkiler kurmasının nedeni olarak yer almaktadır: *“Görüp gördüğünüz avuç içi kadar yer! Buralarda erkeğe göre iş, erkeğe göre toprak yoktu ki! Beş haneydiler topu topu. Kadınlar bile olanı işledikten sonra boş oturuyorlardı çoğu günler. İplik buldukça kilim dokurlar, çorap, heybe, şu bu örerlerdi.”* (Cumalı, 104)

III. İNSAN İLİŞKİLERİNİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

III.I. AİLENİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ay Büyürken Uyuyamam adlı yapıttaki öykülerde aile ilişkilerinin tek boyutlu olarak sadece eş ilişkisi olarak ele alındığı görülür. Çocuğa kurguda yer verilmemesi, figürlerin anne baba rollerinden daha çok “eş” rolüyle değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu durum da aile ilişkilerinin “evlilik” kavramı çerçevesinde incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Öykülerde evliliği ve bunun beraberinde getirdiği aile ilişkilerini, toplum yapısından bağımsız düşünmemek gerekir. Evliliğin dayandığı temellerin zayıf olması, yani evlilik ilişkisinin daha

çok bir zorunluluk olarak kurulması kadın ve erkeğin iletişimsizliğine neden olmuştur. *Çizme Delil Sayılmaz* öyküsünde yer alan “*Suskun, silik, herkesi kendine yabancı tutan bir adamdı kocası. On iki yıl evde, tarlada her hizmetini gördü, yatağını ekmeğini bölüştü, on iki yılda üç oğlan doğurdu ama ısınamadı, yabancı kalmaktan kurtulamadı kocasına.*” (Cumalı, 66) tümceleri görücü usulü ile kurulan zorunlu evliliğin neden olduğu mutsuzluğun ve iletişimsizliğin bir kanıtıdır.

Evlilik ilişkisinin sevgiye ve sağlıklı bir iletişime dayalı olmaması, eşleri zaman içerisinde farklı arayışlara itmiştir. Bu arayış, öykülerde genellikle kadın üzerinden işlenmiştir. Toplum içinde değer görmeyen, anne ve eş rolü dışında bir gerçeğe sahip olmayan, erkek tarafından değersizleştirilmiş ve baskılanmış kadın figürler içinde buldukları duruma başkaldırmış, eşlerini aldatmışlardır. Bu durum yapıtta birkaç öyküde yer almaktadır. Her birinde yazar tarafından kurgulanan olay farklı olsa da kadınların arayışa yönelme ve eşlerini aldatma nedenleri aynıdır.

Kadının özellikle çevrenin baskısıyla çok küçük yaşta evlendirilmek istenmesi, kadının ancak bir erkek hakimiyetinde yaşamını sürdürebileceği algısının bir sonucudur. *İğneci* adlı öyküde bütün gün evde yalnız başına kocasının işten gelmesini bekleyen ve henüz yirmili yaşlarında olan odak figür Şükriye'nin bu içe dönük düzen içinde yaşadığı yalnızlığa ve arayışa yer verilmiştir. “*Ah, evlenmeden önce dünyanın bu kadar çok yakışıklı, tatlı erkeklerle dolu olduğunu bilmezdi Şükriye! Gönlü, bir aydır her saat gelip geçen arabacı, şoför, bineklilerden birine kayıp duruyordu. Sonunda birinden birini seçecekti elbet! Ama hangisini?*” (Cumalı, 21) Şükriye'nin henüz kendisini, erkekleri ve hatta kocasını bile tanıyamadan genç yaşında evlendirilmesinden dolayı hissettiği mutsuzluk ve tatminsizlik, onun bir arayışa girmesine neden olmuştur.

Toplumun kadın figürleri kendi baskı ve denetimi altında tutmak istemesinden kaynaklanan ruhsal durumdan sıyrılmaya çalışan kadın, zaman zaman toplumun yarattığı kalıpların dışına

çıkıştır. *Çizme Delil Sayılmaz* adlı öyküde odak figür olan Hanife'nin eşini aldatmasının temelinde de bu neden yatmaktadır. Hanife, bir kişiyi vurarak yaralayan ve hapisten yeni çıkmış olan Sefer ile bir ilişki yaşamaya başlamıştır. Zamanının büyük bir bölümünü çocuklarıyla beraber tarlada tütün kırmakla geçiren Hanife, Sefer'i içinde bulunduğu bu tekdüze yaşamdan sıyrılma yolu olarak görmüştür: "*Hanife, ağaçları geçince, kuyunun iki adım ötesinde bir darın dibine çömelip oturmuş, üzüm yiyen Sefer'i gördü. O sık yeşillik çemberi ortasında Sefer'le karşı karşıya yalnız kalınca her yanını ateş bastı, yüzü gözü kızardı.*" (Cumalı, 67) Odak figürün yaşadığı bu durum, sıradanlaşmış yaşamının yanı sıra kadın olarak içinde bulunduğu toplumun kendisine dayattıklarına karşı da bir tepki niteliği taşımaktadır.

Yapıttaki öykülerin bazılarında ise kadının çevresi tarafından yapılan baskıdan sıyrılmadığı, ilişkilerini çevrenin dayattığına uygun biçimde şekillendirmek yani içinde bulunduğu düzene boyun eğmek zorunda kaldığı görülür. *Acı* adlı öyküde Fahriye isimli odak figürün yaklaşık olarak yirmi yıldır kocası, evi için verdiği uğraşlar ve mücadele konu edilmektedir. Erkeklerin baskın oldukları bu uzam içerisinde kocasının rahatı ve çocuklarının mutluluğu için çabalayan, bunu yaparken de karşılaştığı bütün güçlüklerle ve zorluklara rağmen dik durmaya çalışan kadın figürü işlenmektedir: "*Ev işi, odun, çamaşır, bel, çapa, bütün öbür işler gücü kuvveti yüzünden Fahriye'nin üstüne yıkıldıkça yıkılmıştır. Kadıncağız hiç değilse kendi evine kendi sahip kalsaydı bari!*" (Cumalı, 91) Üzerine çevresi ve özellikle de kocası tarafından ağır sorumluluklar yüklenen Fahriye; hissettiği baskı, yaşadığı mutsuzluk ve tatminsizlik gibi duyguların etkisiyle başka arayışlara yönelememiş, içinde yaşadığı koşulları zaman geçtikçe daha fazla kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Fahriye'nin kendisini değersiz hissetmesine neden olmuştur. Eşi Bayram'ın eve başka bir kadın getirmesine, gözleri önünde onunla bir ilişki yaşamasına dahi karşı çıkmayarak boyun eğmiştir.

Aile yaşamında kadına yüklenen “eş” ve “anne” rolü kadını giderek değersizleştirmiş, kadının birey olarak toplumda değer görmemesine neden olmuştur. Yapıtta yer alan *Akhisarlı* adlı öyküde yazar, erkek figürün kadına bakışı üzerinden kadının değersizliğini ve evliliğe olan olumsuz bakış açısını işlemiştir: “*Evlendiğimde, on beşinde ay parçası gibi kızdı benim karım. Ateş parçası gibiydi. Durduğu yerde duramaz, fıkır fıkır fıkırdardı. Ben işimi bilmez miyim? Baktım olacak gibi değil, üç yılda üç çocuk sardım başına.*” (Cumalı, 147) tümcelerinde yazar, evlilik kurumunda eşler arası iletişimin anne-baba rolüyle sınırlandırıldığı ve kadının aile içerisindeki tek işlevinin annelik olduğu gerçeğine dikkati çekmektedir. Erkeğin kadına olan bu bakış açısı, farklı arayışlara girmesiyle ve eşini aldatma hakkını kendinde görmesiyle doğrudan ilgili bir unsur olarak yapıtta yer almaktadır: “*Evlisin. Şimdi de haftada bir karıştırıyor musun bir şeyler? Akhisarlı'nın gözleri parladı: Eh, kismetimde olanı kaçırmam evvelallah! ... Karım mı? Ne olacak karıma? Karım evde, yerinde...*” (Cumalı, 147) Bu öyküde de iletişimsizliğe ve sevgisizliğe dayalı bir aile yaşamında kişinin farklı arayışlara yöneldiği görülmektedir.

Öykülerde ağırlıklı olarak işlenen evlilik ilişkisinin yanı sıra aile bireyleri arasındaki ilişkilerde de toplumsal düzenin bozukluğu kendini göstermektedir. Birey üzerinde çevre baskısının yüksek olduğu; içedönük yapısıyla dikkati çeken uzamda erkek figürlerin sadece eşlerini değil, ailedeki diğer kadın figürleri de baskı altında tuttuğu ve değersizleştirdiği görülmektedir. Yapıttaki *Dertli* öyküsünde ağabeyi ve babası ile aynı evde yaşayan Emin'in yaşamı üzerinden kadın figürlerin ailedeki yeri ele alınmıştır: “*Emin hala babası ile yengesi arasında arada bir kaçamaklar döndüğü kanısındaydı. Ağabeyi itin biriydi. Babasından mal, para koparmaya bakıyor, karısının neler karıştırdığına aldırmadan şunun bunun karısı, gelini ardında konuşuyordu.*” (Cumalı, 122) Aile içerisinde kadın figürlere tamamen bir eşya gözüyle bakıldığı, yozlaşmış evlilik kurumu içerisinde eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin tamamen geri plana atıldığı ve kadın figürlerin üzerinde erkekler tarafından yaratılan baskı

burada da dikkati çekmektedir. Ev yaşamı içerisinde aile üyeleri arasında birtakım manevi değerlerin, sınırların kaybolduğu ve ahlaki öğelerin bireysel çıkarlar uğruna yok sayıldığı yazar tarafından vurgulanan durumlardır.

İçinde bulunduğu toplumsal düzenin ve cahilliğin bir sonucu olarak sahip oldukları olumsuz özellikler, kadın ve erkeğin aile içerisindeki anne ve baba rolünde de kendini göstermektedir. *Anası Kızından Maya* öyküsünde yer verilen anne figürü, kızını çıkarı için kullanmak isteyen, kızını eğitmek için hiçbir çaba sarf etmeyen, kısacası anne modeline tamamen ters düşen bir kişidir: “*Telgraf tellerindeki kuşlar gibi, kahvelerdeki sandalyelerinde pinekleyen erkekler, ana kızın gidiş dönüşlerini, göründükleri yerden gözden yitinceye kadar izlerlerdi her geçişlerinde.*” (Cumalı, 163) Annenin kızını çevreye karşı korumaması, erkeklerin kendilerine karşı olan bu tutumuna karşı kayıtsız kalması ve öykünün bütününde vurgulandığı üzere bu durumdan hoşlanması, anne-kız ilişkisinde annenin olumsuz etkisinin bir kanıtı olarak yapıtta yer almaktadır.

III. II. TOPLUMUN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ay Büyürken Uyuyamam adlı yapıtta uzam olarak seçilen Anadolu, toplumsal koşullarıyla figürlerin yaşam algısının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Toplumun eğitimsiz olması ve dar uzam yapısının kişi üzerinde yarattığı baskı birçok öyküde figürlerin yaşam algısını belirleyici rol oynamıştır.

Toplumun kadın ve erkeğe yüklediği belirli roller vardır. İlişkilerde belirleyici olan bu rolün dışına çıkan birey “yanlış” olarak görülmektedir. İçinde yaşanan toplumun yapısına bağlı olarak toplum, erkek ve kadın bireylere farklı sorumluluk ve özgürlükler tanıdığı; yozlaşmış toplum düzeni içerisinde yine bu sorumluluk ve özgürlüklerin koruyucusu ve belirleyicisi olarak da erkeği seçmiştir. Genç yaştaki kız çocuklarına, çevreleri tarafından uygulanan evlenme baskısı da bunun bir sonucudur. Çünkü yapıtta yansıyan toplum düzeninde kadının

tek başına, yanında bir erkek olmadan yaşamını sürdüremeyeceği algısı ağır basmaktadır. Yapıtta yer alan *Vasfiye* başlıklı öyküde bu durum işlenmektedir. Genç yaşta kendisinden yaşça çok daha büyük biriyle çevresinin baskısı ve isteği sonucunda evlendirilmiş olan Vasfiye'nin kocasının ölümünün ardından dul bir kadın olarak çevrenin baskısı ve merakı altında yaşadıkları anlatılmaktadır. Dul bir kadın olarak yaşamını sahibi olduğu tarlayı işleterek sürdürmek istemeyen Vasfiye'nin en büyük isteği, İstanbul'a gitmek ve şarkıcı olmaktır. Dolayısıyla içerisinde bulunduğu toplumun kadından beklentileriyle Vasfiye'nin yaşamdan beklentileri birbirinden oldukça farklıdır. Bu nedenle odak figürün hayallerine ulaşabilmek ve İstanbul'a taşınabilmek için evlenmesi gerektiğini düşünmesi, içinde bulunduğu toplumun baskısının yanı sıra bir birey olarak toplumda var olmadığına da bir göstergesidir: *"İlçedeki tümen bandosundan bir trompetçiyle evleniyordu Vasfiye. Yirmi beş yıllık hizmet süresini dolduran adam, bir aya kadar görevinden ayrılacak, birlikte İstanbul'a yerleşeceklerdi."* (Cumalı, 54) Öykünün sonunda Vasfiye amacına ulaşmak için sevdiği adamla değil, kendisini İstanbul'a götürecektir ve hayallerine ulaşmasına yardımcı olacak bir adamla evlenmeye karar vermiştir. Bu durum, toplumun kadınlara ve erkeklere yüklediği, onlar arasındaki eşitliği bozan birtakım öğelerin evlilik kurumu ve sevgi gibi manevi değerlerin yozlaşmasına ve değerini yitirmesine ne denli etki ettiğinin bir kanıtıdır. Bu etki, ilişkilerin şekillenmesinde de etkili olmuş, toplumla uyşamayan odak figür, ilişkilerinde çıkarı öncelikle tercih etmiştir.

İçinde yaşanan çevrede bireyler üzerinde oluşturulan baskı ve kalıplaşmış düşünceler sadece kadın figürlerle sınırlı kalmamaktadır. *Abdoş Ne Haber?* başlıklı öyküde yer aldığı üzere, henüz on üç yaşında olan ve tam olarak da çocukluğunu yaşayacak yaşta olan Abdoş'un kendisinden altı yaş büyük bir kızla ailesinin isteği ve baskısıyla evlendirilmesi, toplumdaki kalıplaşmış düşünceleri ve sevgiye dayanması gereken evlilik kurumunun yozlaşmışlığını ilişkiler üzerinden yapıta yansıtılmıştır: *"İyi ama bir kadının kocası olabilir miydi Abdoş?"*

Daha geçtiğimiz kışa kadar o da kısa pantolon giyiyordu bizim gibi. Sünnet olalı yılı dolmamıştı daha.” (Cumalı, 131) Yazar, Abdoş figürü üzerinden bireyin yaşına ve içinde bulunduğu duruma bakmaksızın toplum tarafından belirlenmiş kalıplara sıkıştırıldığı ve bu nedenle kaldırılabileceğinden çok daha ağır ve büyük sorumluluk yüklendiğine dikkat çekerek toplumsal düzendeki bozukluğu vurgulamaktadır: *“Abdoş, gözleri İsmail’in elindeki uçurtmada, içini çekti: ‘Ben çocukluğuma doyamadım işte! Hiç acele etmeyin, uçurtma uçurmak, meşe oynamak evlenmekten daha iyi...’” (Cumalı, 133)* Odak figürün toplumla olan ilişkilerinde toplumun isteklerinin belirleyici rol oynaması onun “birey” olmasını engelleyen bir unsur olarak öyküde yer almaktadır.

Dar uzam yapısı ve eğitimsizlik, bireyin kişisel inançlarına ve manevi duygularına dayanan din olgusunun da yozlaşmasına neden olmaktadır. Bu durum, bireyin toplum ile olan ilişkilerini olumsuz etkileyen bir durum olarak yapıtta yer almaktadır. Toplumdaki kadın ve erkek figürlere tıpkı diğer konularda olduğu gibi din ve inanç konusunda da toplumca belirlenen ölçü ve sınırlara bağlı kalmak koşuluyla birtakım sorumluluklar yüklenmektedir. Toplumun büyük bir bölümü cahil olduğu için birey, otorite ve çevre tarafından belirlenen bu kurallara sorgulamadan boyun eğmektedir. Ancak yapıtta yer alan bazı figürler, çevre tarafından oluşturulan bu kalıplara bağlı kalmak yerine kendi doğrularını ve düşüncelerini benimseyerek toplumda oluşturulmak istenenin dışına çıkmışlardır. *Mısırlar Kimildiyor* başlıklı öyküde odak figür Halil’in yaşantısı üzerinden bu duruma dikkat çekilmektedir. *“Halil’in tarlası küçük, damı kalabalıktı. Hoca’ya götürecektir sebzesi, meyvesi artmıyordu. Durmadan didinmek, ellere de işlemek zorundaydı Halil. Camiye gidemiyordu. Damındaki canlıları doğru dürüst doyuramazken, ölülerine mevlit okutamıyordu.” (Cumalı, 59)* Halil’in içinde yaşadığı küçük kasaba uzamında imam figürünün Tanrı’nın ismini ve gücünü kendi gücünü ve yerini sağlamlaştırmak için kullanması, kendi taleplerini elde edebilmek için cahil ve sorgulamayan halkı kandırması da bu duruma bir örnektir. Fakir olan ve kendi yaşantılarını

zor devam ettirebilen toplum, imam tarafından kalıplaştırılmış ve yozlaştırılmış olan din olgusunun da etkisiyle bir araya gelmiş ve bu durumu sorgulayan Halil'i dışlamışlardır. Söylediklerini sorgulayan ve kendisine karşı çıkan Halil'i "yanlış" olarak gören imamın evli bir kadınla dini kullanarak birlikte olması da dinin yozlaşmasının ve Halil'in haklı olduğunun bir göstergesi olarak öyküde yer almıştır.

Toplumun evliliğe bakış açısı aile ilişkilerinde önemli role sahiptir. *Çizme Delil Sayılmaz* adlı öyküde odak figür Hanife'nin kendisini aldattığını öğrenen eşi Hamza ondan boşanmak istemiştir. Ancak içinde bulunduğu toplum buna izin vermemiştir. Kadını belli kalıplar çerçevesinde değerlendiren toplum, kadının eşini aldatabileceğini dahi düşünmemektedir. Bu nedenle, yapıtta toplumun görüşünü simgeleyen bir figür olan Muhtar tarafından eş ikna edilmiş ve boşanmadan vazgeçirilmiştir: "*Her karımın yatağı yanında bir çift çizme gördüm diyen koca, karı boşasa, karıların hali ne olur? Ben seni aklı başında adam bilirdim Hamza Efendi, bunları düşünemen mi?*" (Cumalı, 84) Güvenin önemli rol oynadığı evlilik ilişkilerinde dahi toplum görüşlerinin birey üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

IV. SONUÇ

Bu çalışmada, yapıtta bireyin yaşama bakışının oluşmasında oldukça önemli rol oynayan insan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Yapıtta yer alan öykülerin her birinde kurgunun farklılaştığı ancak bireyin yaşam algısı göz önünde tutulduğunda ilişkilerin benzer etkilere sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmada öncelikle bireyin çevresiyle olan ilişkilerinde etkili olan toplumsal koşullar irdelenmiştir. Yapıtta yansıyan toplumsal koşullar, Anadolu uzamı çerçevesinde şekillenmektedir. Anadolu'nun yapıtta ele alınan zamandaki geri kalmışlığı, cahilliği ve iletişime kapalı yapısı öykülerde insan ilişkilerini etkileyen öğeler olarak yer almaktadır. Bütün öykülerde uzamın aynı olması, bireyin çevresiyle kurduğu ilişkilerin de aynı koşullar

çerçevesinde kurulmasını beraberinde getirmiştir. Uzun zamanda egemen olan toplumsal bozukluğun insan ilişkilerinde de iletişimsizliğe, sahteliğe ve yalana neden olduğu, diğer bir deyişle ilişkilerin düzenin bir yansıması olarak yapıtta yer aldığı görülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yapıttaki insan ilişkileri aile ve toplum bağlamında değerlendirilmiştir. Yapıtta aile olgusunun da toplum düzeniyle bağlantılı olarak sağlam temellere dayanmadığı görülmektedir. Yazarın tercihi doğrultusunda öykülerdeki aile ilişkileri genellikle evlilik ve eş ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Öykülerde, erken yaşta ve görücü usulü ile yapılan, dolayısıyla sevgi ve anlaşmaya dayalı olmayan evliliklerin kadın ve erkek arasında iletişimsizliğe ve farklı arayışlara neden olduğu görülmektedir. İçinde bulunduğu dar uzamın da etkisiyle tekdüze bir hayat yaşayan bireyler, aile içinde yaşadıkları duygusal eksikliğin ve mutsuzluğun da etkisiyle eşlerini aldatmayı tercih etmişlerdir. Yapıttaki birçok öyküde yinelenen bu durumun özellikle kadın figürler üzerinden anlatılması, dönem romanında idealize edilen Anadolu kadını anlayışına ters düşmektedir. Yazarın öykülerinde tercih ettiği bu farklı kurgu, okurun belli kalıplar çerçevesinde ele alınan Anadolu kadınına başka açılardan bakmasını sağlamıştır. Yapıtta yer alan bu durum aynı zamanda bir sosyal eleştiri niteliği de taşımaktadır. Toplumda hep geri planda kalan ve belli kalıplar içerisine sıkıştırılan kadının bu başkaldırısı, insan ilişkilerini de bozan bir durum olarak öykülerde işlenmiştir. Kadının aile içerisindeki bu tutumu onun anne rolünü de olumsuz etkilemiştir.

Yapıttaki öykülerde yer alan birey-toplum ilişkisine bakıldığında, düzenin belirleyici rol oynadığı görülür. Toplumun gerici bakış açısı, kadın ve erkeğe yüklediği roller ilişkiler üzerinde doğrudan etkilidir. Bireyin yaşam algısının toplumun beklentileriyle uyuşmamasının yarattığı durumlar, öykülerin kurgusunun temelini oluşturmuştur. Toplum, bireyin düzenin getirdiklerine sorgulamadan boyun eğmesini beklerken, odak figürlerin genellikle düzene başkaldırdığı görülmektedir. Bu başkaldırı sonucu birey yalnız kalmış, toplumca suç olarak değerlendirilen durumlara sürüklenmiştir.

Necati Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı yapıtında yer alan öyküler, insan ilişkileri ve bu ilişkilerin bireyin yaşama bakışına etkisi yönünden incelenmiştir. Bunun sonucunda toplumsal koşulların birey ilişkilerinde belirleyici rol oynadığı görülmüştür. Öykülerde tercih edilen Anadolu uzamının belirlediği toplumsal koşulların bozukluğunun ilişkilere yön verdiği, bu bağlamda ilişkilerde sahteliğin, yüzeyselliğin ve iletişimsizliğin ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu şekilde kurulan ilişkilerin de kişiyi yalnızlığa ittiği, yalnız kalan bireyin farklı arayışlara yöneldiği görülmüştür. Kadın ve erkek figürler bu çalışmada ilişkiler bağlamında değerlendirilmiş, ancak ayrı bir konu olarak bir çalışmada ele alınabileceği dikkati çekmiştir.

V. KAYNAKÇA

Cumalı, Necati. *Ay Büyürken Uyuyamam*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2011.